

Бібліографічні посилання

1. Особливості сучасного етапу реформування органів прокуратури: Управління зв'язків з громадськістю та ЗМІ Генеральної прокуратури України. URL: <http://radako.com.ua/news/osoblivosti-suchasnogo-etapu-reformuvannya-organiv-prokuraturi>.
2. Про прокуратуру : закон від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
3. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо удосконалення та особливостей застосування окремих положень: закон України від 02.07.2015 № 578-VIII// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/578-19/page>.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» (щодо оптимізації чисельності працівників органів прокуратури)». *База даних «Законодавство України»*. *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62631.
5. Організація роботи та управління в органах прокуратури: навчальний посібник у запитаннях і відповідях / За заг. ред. М.К. Якимчука і І.В. Європіної. К.: Національна академія прокуратури України. 2009. 207 с.
6. Лапкін А. В. Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар. Х. : Право, 2015. 680 с.
7. Гриценко В.Г. Шляхи оптимізації системи правоохоронних органів в Україні. *Науковий вісник Академії муніципального управління*: Серія «Право». Випуск № 1-2. 2013. С. 41–49.

Чаплинський Костянтин Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики та
домедичної підготовки Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В умовах становлення правової й незалежної держави та реформування суспільства відбувається суттєва зміна злочинності. Якісна сторона цього процесу характеризується появою практично нових для нас видів злочинів, підвищенням «професіоналізму» злочинців, зухвалістю та жорстокістю їх дій. Це вимагає від правоохоронних органів спільного вирішення проблеми боротьби зі злочинністю, насамперед, організованою. Однією з причин кримінальної ситуації, яка склалася в Україні, є недостатня наукова розробка проблеми, відсутність уявлення про стратегію і тактику цієї боротьби, а також правової, кримінологічної, криміналістичної й оперативно-розшукової концепції та

відповідних наукових рекомендацій щодо виявлення, розкриття, розслідування та профілактики організованої злочинної діяльності.

Термін «організованість» походить від французького «organisation», значення якого полягає у внутрішній упорядкованості, узгодженості, планомірності, взаємодії частин цілого, об'єднанні людей, спільно реалізуючих певну програму або ціль [1, с. 494].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», під організованою злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (далі – ОЗУ) [2, с. 17].

Більшість учених, говорячи про організовану злочинність, виділяють певні ознаки, які їй притаманні. Так, М.П. Яблоков на основі аналізу наукових досліджень та правоохоронної практики виділяє перелік головних ознак, притаманних діяльності сучасної організованої злочинності, зокрема:

- високий рівень організації та конспірації злочинної діяльності, оскільки вона здійснюється членами високоорганізованого ОЗУ з функціонально-ієрархічною системою побудови, які пов'язані круговою порукою й кримінальними традиціями;
- традиційно корисливо-насильницька спрямованість злочинної діяльності угруповань у вигляді промислу з метою вилучення максимальних доходів не тільки у сфері тіншової, а й легальної економіки;
- наявність корумпованих зв'язків в органах державної влади й управління, а також в правоохоронних органах та значної матеріальної бази у вигляді значних грошових фондів, банківських рахунків, цінних паперів, нерухомості тощо;
- забезпечення безпеки та тривалості злочинної діяльності за рахунок наявності в ОЗУ офіційного «прикриття» у вигляді зареєстрованих спільних підприємств, фірм, різного роду фондів та ін.;
- прагнення ОЗУ до встановлення монопольного кримінального контролю над окремими галузями економіки та банківсько-кредитною сферою;
- політизація організованої злочинної діяльності, тобто прагнення лідерів ОЗУ до публічної влади та встановлення корупційних відносин з її окремими представниками [3, с. 34-35].

О.С. Шамов і В.М. Всеволодов до загальних ознак організованої злочинності відносять приховану, засновану на складній системі взаємовідносин, зовні респектабельну, пов'язану з державними органами або структурами управління та економіки діяльність групи осіб, спрямовану на одержання доходів, всупереч чинному законодавству та нормам моралі [4, с. 40; 5, с. 378].

Узагальнюючи названі багатьма дослідниками системоутворюючі ознаки організованої злочинності, можна виділити:

- стійкий характер злочинного угруповання, розрахований на тривалу діяльність та активне розповсюдження антигромадської ідеології;
- незаконний, протиправний та планований характер діяльності з метою отримання максимального прибутку;
- складну ієрархічну структуру організованого злочинного угруповання;

– використання корупції працівників органів влади й управління, а також правоохоронних органів для забезпечення безпеки своєї злочинної діяльності;

– прагнення до монополізації (встановлення контролю) у певній сфері діяльності або на певній території, проникнення у легальний бізнес.

Підсумовуючи наведене та аналізуючи точки зору науковців і норми чинного законодавства України, необхідно підкреслити, що більшість визначень організованої злочинності та її основних ознак не досить чітко і повно відбивають сутність цього явища.

Отже, визначаючи організовану злочинність як об'єктивне соціальне явище, можна сказати, що воно характеризується такими *основними ознаками*:

Негативне соціально-економічне явище.

Діяльність організованих злочинних угруповань порушує стабільність державної й економічної систем, завдає шкоди приватним особам та конкуруючим організаціям, є основною перешкодою у побудові ринкових відносин, заважає цивілізованому торгівельному обміну, чим створює серйозну небезпеку для незалежності України. Тому організована злочинність є надзвичайно небезпечним соціально – економічним явищем, вона деформує суспільство і породжена факторами соціального характеру, до яких слід віднести економічні, історичні, ідеологічні, психологічні та правові.

Стійке суспільно-небезпечне угруповання з функціонально-ієрархічною системою побудови.

Сучасні зміни в структурі та характері злочинності, тенденція до збільшення насильницьких злочинів, поширення і підвищення рівня професіоналізму організованої злочинності вказує на її суспільно-небезпечний характер. Стійкість ОЗУ дозволяє суб'єктам злочинної діяльності жорстко дотримуватися кримінальної направленості. Ієрархічність побудови організованої злочинності припускає організацію та функціональний розподіл обов'язків суб'єктів ОЗУ, що сприяє підвищенню рівня їх професіоналізму.

Наявність взаємозалежних груп різної кримінальної спрямованості, члени яких займаються систематичною злочинною діяльністю, тісно пов'язані круговою порукою та кримінальними правилами й традиціями, мають загальні цілі й орієнтацію, діють узгоджено за загальним планом з метою одержання максимально високих прибутків.

Системність, що у свою чергу є ознакою стійкості організованої злочинності, полягає у тому, що діяльність ОЗУ є фактично реалізацією прийнятого суб'єктами такого утворення способу життя, а не вчиненням поодиноких, розрізнених злочинів. Зазвичай, метою діяльності злочинних угруповань є отримання значних злочинних матеріальних прибутків.

Законспірований і тривалий характер злочинної діяльності, наявність системи планоїрної нейтралізації усіх форм соціального контролю з

використанням розвідки й контррозвідки, корумпованих зв'язків в органах державної влади і управління, у судових та правоохоронних органах.

Конспіративність й тривалий характер діяльності організованої злочинності допомагає злочинним угрупованням виживати, бути у правовому відношенні «невидимками» та активно попереджувати небажані правові рішення. Встановлення корумпованих зв'язків насамперед пов'язане з необхідністю отримання консультативної допомоги від фахівців у галузях економіки і права, просування своїх кандидатів у депутати усіх рівнів, а також до органів виконавчої влади, встановлення прямих контактів з політичними партіями, формування політичних партій для таємного контролю над ними і захисту їх економічних інтересів.

Наявність значної матеріальної бази, що проявляється у створенні спільних грошових фондів, які інвестуються у різних сферах злочинної діяльності, банківських рахунків, нерухомості.

Масштабний міжрегіональний, державний та міждержавний характер злочинної діяльності з розподілом між організованими злочинними угрупованнями територій та сфер впливу за територіальними та галузевими ознаками.

Наявність офіційно зареєстрованих фондів, спільних підприємств, фірм та інших об'єктів, під прикриттям яких діють організовані злочинні угруповання.

Встановлення зв'язків із зарубіжним злочинним світом, активне розповсюдження лідерами (організаторами) злочинних угруповань антигромадської ідеології.

Масова криміналізація суспільства, транснаціоналізація організованої злочинності, вихід її на міжнародний рівень є процесом реорганізації, відродження кримінального світу з тенденціями до ускладнення її структури.

Загалом, кожна з вказаних ознак організованої злочинності тією чи іншою мірою може проявлятися і в інших формах злочинності. Але не варто намагатися включити у визначення усі можливі ознаки, а зазначити необхідно тільки ті з них, що є визначальними.

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що під *організованою злочинністю* слід розуміти *негативне соціальне явище, що має цілеспрямований, стійкий, системний та планоірний характер і характеризується сукупністю суспільно-небезпечних та взаємозалежних організованих злочинних угруповань, які функціонують тривалий час на певній території з метою отримання значних злочинних прибутків.*

Організована злочинність, як і злочинність взагалі, завжди займала одне з перших місць серед найбільш гострих проблем, що непокоять суспільство. Якщо побутова злочинність наступає на суспільство, діючи проти його інститутів, у тому числі державних, то організована злочинність намагається опиратися на інститути держави, суспільства з метою протиправного використання їх у своїх цілях. Організована злочинність фактично є структурою людського суспільства. Вона пронизує усе суспільство, враховуючи і задовольняючи певним чином

потреби різних соціальних груп населення, намагаючись залучити їх до свого кола, щоб мати резерв для власного поповнення.

Зростання організованої злочинності, зрощування з державним апаратом, підвищення технічної оснащеності, ускладнення зв'язку між членами злочинних угруповань та інші негативні чинники, безумовно, досить ускладнюють і без того непросту діяльність правоохоронних органів і, насамперед, Національної поліції України, зі своєчасного і якісного виявлення, розкриття й розслідування злочинів вказаної категорії [6].

Організована злочинна діяльність практично залишається невикритою. Їй притаманна висока латентність. Злочинці не несуть покарання. Цим порушується принцип невідворотності покарання за вчинені кримінальні правопорушення, що у свою чергу, призводить до зростання правового нігілізму серед населення України. Тому захист інтересів юридичних та фізичних осіб і держави взагалі у сфері боротьби з організованою злочинністю має цілу низку невирішених правових та організаційних проблем.

Бібліографічні посилання

1. Юридичний словник / За ред. Б.М. Бабія, Ф.Т. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К., 1983.

2. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» – №3341 – XII // ВВР, – 1993. – №35.

3. Яблоков Н.П. Расследование организованной преступной деятельности. – М.: Юристь, 2002.

4. Всеволодов В.Н. Деякі ознаки, що визначають організовану злочинність. *Право України*. 1994. № 5-6. С. 9–41.

5. Шапов О.С. Сучасні проблеми співробітництва міліції з громадськістю у галузі боротьби з організованою злочинністю. *Проблеми взаємопорозуміння ОВС з населенням: матер. міжвузівської наук.-практ. конф.* (м. Донецьк, 26 жовт. 2001 р.) – Донецьк: ДІВС, 2002. С. 377–381.

6. Теоретичні засади розкриття та розслідування злочинів, учинених злочинними організаціями : монограф. / К. О. Чаплинський, В. Г. Огурченко. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 214 с.